

Прийоми використання диких бджолиних — запилювачів люцерни та інших меліттофільних культур і основи їх охорони розробляє доцент М. О. Філатов.

УДК (091)[595][Litvinov B. M.]

М. Д. Євтушенко, Г. В. Байдик

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

**ПРОФЕСОР Б. М. ЛИТВИНОВ — ТАЛАНОВИТИЙ
ПЕДАГОГ, ВЧЕНИЙ ТА ОРГАНІЗАТОР**

Відомий вчений і педагог, доктор біологічних наук, професор Борис Митрофанович Литвинов народився 31 серпня 1921 року в с. Красногвардійське Красногвардійського району Белгородської області у родині службовця. У 1939 р. з відзнакою закінчив десятирічку.

Нелегкий шлях у своєму житті пройшов Борис Митрофанович. Учасник двох війн — фінської та Великої Вітчизняної, 18-річним юнаком став до лав Червоної Армії. За бойові заслуги його нагороджено трьома орденами: «Червоної Зірки» та «Вітчизняної війни» (два), 15 медалями, в тому числі — «За відвагу» (дві), «За бойові заслуги», «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною» та ін.

У 1951 р. Борис Митрофанович Литвинов закінчив Харківський сільськогосподарський інститут ім. В. В. Докучаєва за фахом вчений агроном-селекціонер. Працював спочатку на посаді зам. начальника об'єкта Міністерства продовольчих резервів у м. Вітебськ (Білорусь), потім — молодшим науковим співробітником на Рамонській дослідно-селекційній станції.

Все своє життя він присвятив улюбленій справі — ентомології. У 1953 році став аспірантом кафедри зоології та ентомології факультету захисту рослин. У 1962 р. його обрано на посаду доцента кафедри, у 1971 — присвоєно звання професора.

Його кандидатська (1958 р.) та докторська дисертації (1969 р.) були присвячені вивченню популяцій головних шкідників плодових культур та розробці екологічно обґрунтованих систем захисту.

Дисертаційна праця Б. М. Литвинова — визначальна подія в історії садової ентомології України, вона виходить за межі традиційних хімічних засобів захисту рослин і має всі ознаки

інтегрованої системи захисту, хоча цей термін і не вживається в його багаторічній праці. Запропонований ним захист плодових насаджень поєднує в собі вивчення комплексу взаємопов'язаних організмів протягом тривалого часу (15 років) та особливу тактику знищувальних заходів шляхом регуляції чисельності шкідника і доведення її до певної величини, а також застосування, крім хімічного, біологічного і мікробіологічного методів захисту.

Так, для прикладу, одна із розробок Б. М. Литвинова в докторській дисертації. Одним із заходів боротьби з кільчастим шовкопрядом ним було запропоновано не спалювати зрізані яйцекладки шовкопряда, а розвішувати зв'язані в пучки гілочки з яйцекладками в міжряддях на натягнутий дріт до відродження гусениць, а в подальшому, після загибелі гусениць, ці яйцекладки підвішували на нижні гілки з північної сторони яблуні. В осінньозимовий період під час проведення обрізки яблунь в садах Харківської і Белгородської областей всього було зібрано 15124 яйцекладки, які були переселені в сад навчально-дослідного господарства ХСГІ ім. В.В. Докучаєва на площу біля 100 га.

І ось результат. 1. По підрахункам із цих яйцекладок вийшло біля 2,5 млн. яйцеїда теленомуса. 2. В ході весняних обстежень наступного року в яйцекладках було виявлено 65,2 % яєць, заселених теленомусом, і цього результату було досягнуто всього за два роки.

50 років свого життя Борис Митрофанович присвятив науково-педагогічній діяльності. Із них 20 років очолював рідну кафедру зоології та ентомології (1971–1991 рр.). Потім працював на посаді професора кафедри до 2003 р. Підготував двох докторів наук — О. В. Захаренко і О. С. Тертишний та 23 кандидатів наук — М. О. Білик, Тувансуренгейн Хашбат, О. В. Захаренко, М. Д. Євтушенко, Казимир Ольшевський, Н. І. Бойко, Г. В. Байдик, Л. Я. Сіроус, О. С. Тертишний, А. Г. Бондаренко, О. Л. Зозуля, Чан Ден Нят Зунг, Т. Г. Романькова, Дахія Білочан, Л. К. Кузьміна, І. П. Леженіна, Н. Ю. Полчанінова, Д. Д. Юшук, О. Г. Сапальова, М. О. Філатов, Абу Шиблі Мансур, Васіліо Васіліс Андреа, А. П. Лук'янченко, незчисленну армію спеціалістів сільськогосподарського виробництва, які зараз працюють у різних кінцях світу.

На ентомологічній науковій конференції, присвяченій 60-й річниці Українського ентомологічного товариства «Сучасні проблеми ентомології», яка проходила 12–15 жовтня 2010 р. в черговий раз було наголошено, що на кафедрі зоології та ентомології Харківського національного аграрного університету (ХСГІ) ім. В. В. Докучаєва

сформувалося три ентомологічні наукові школи, які очолили доктори наук, професори В. Г. Аверін, О. О. Мігулін та Б. М. Литвинов.

Лекціями професора Б. М. Литвинова із зоології, загальної та сільськогосподарської ентомології, карантину рослин захоплювалися не тільки студенти та аспіранти, але вже й досвідчені викладачі та слухачі факультету підвищення кваліфікації.

Борис Митрофанович — послідовник наукової та педагогічної школи професорів В. Г. Аверіна та О. О. Мігуліна, яка відома далеко за межами України. Учні і послідовники Бориса Митрофановича продовжують дослідження створеної ним наукової школи з актуальних питань удосконалення екологічно орієнтованого захисту плодкових та інших сільськогосподарських культур від шкідників.

Борис Митрофанович — співавтор двох видань підручника «Сельскохозяйственная энтомология» (1976, 1983), «Справочника по защите растений» (1989), навчального посібника «Сельскохозяйственная энтомология» (1997), останні два видання вийшли за його редакцією.

Велику увагу Борис Митрофанович приділяв удосконаленню навчального процесу, естетичному оформленню кафедри. Під його керівництвом і за активної участі створена низка унікальних наочних навчальних посібників для підготовки, контролю і самоконтролю знань студентів зі спеціальних дисциплін: зоології, загальної і сільськогосподарської ентомології.

Після виходу на пенсію Борис Митрофанович не поривав зв'язки з кафедрою. Для забезпечення навчального процесу за роки незалежності України за його редакцією вийшов підручник «Сільськогосподарська ентомологія» (2005 р.), «Практикум із сільськогосподарської ентомології» (2009 р.), два видання навчальних посібників: «Шкідники лісових насаджень» (2005, 2008 рр.), «Сільськогосподарська ентомологія. Назви основних шкідників сільськогосподарських культур і лісових насаджень» (2007, 2010 рр.).

За його участі та ним особисто підготовлено і видано близько 280 праць, у тому числі наукових — 88, виробничої літератури — 58, навчально-медичної — 38 назв. Борис Митрофанович мав три авторських свідоцтва на винаходи, 13 раціоналізаторських пропозицій.

Протягом 20 років Борис Митрофанович успішно очолював студентське наукове товариство інституту, 11 років — Харківське відділення Українського ентомологічного товариства, 5 років — спеціалізовану вчену раду із захисту докторських та кандидатських дисертацій, 15 років — господарсько-договірну тематичну роботу із впровадження наукових розробок кафедри у виробництво, багато років

був відповідальним редактором збірників наукових праць факультету захисту рослин.

Бориса Митрофановича нагороджено більш як 15 грамотами за успіхи в роботі, він відмінник вищої школи СРСР, України, має інші нагороди.

Талановитий педагог, вчений, вихователь Борис Митрофанович був чуйною, чудовою людиною, турботливим чоловіком, батьком, дідусем.

Рішенням вченої ради Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва (протокол № 2 від 25 лютого 2015 р.) кафедрі зоології та ентомології присвоєно ім'я професора Б. М. Литвинова.

УДК (091)[502.4+595][Тарнани І. К.]"1894–1930"

В. М. Грамма

*Харківський національний аграрний університет
ім. В. В. Докучаєва*

**ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА
ХАРКІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА ЛІСНИЦТВА І. К. ТАРНАНІ (1865–1930)**

Цього року минуло 150 років від дня народження та 85 років з дня смерті професора Харківського інституту сільського господарства та лісництва Івана Костянтиновича Тарнани (1865–1930). Незважаючи на наявність літературних джерел, присвячених історії кафедри зоології та ентомології ХНАУ, а також монографії з історії розвитку біології та зоології в Україні [Мазурмович Б. М., 1972], наукова навчально-методична та популяризаторська діяльність професорів Є. М. Васильєва та І. К. Тарнани — фундаторів кафедри прикладної зоології та ентомології Ново-Олександрівського інституту сільського господарства та лісництва, залишається слабо вивченою, а деякі біографічні дати їх життя спотворені. Зокрема, в ювілейній статті професора О. О. Мігуліна «Кафедра энтомологии и зоологии» (1966) зазначено: «... в 1876 г. кафедру занял кандидат естественных наук Е. М. Васильев» [С. 105]. [Насправді ж студенту Варшавського університету виповнилося тоді 20 років — розрядка наша В. Г.]. Трохи далі читаємо: «Е. М. Васильев покинул институт в 1890 г. и переехал [sic!] на должность заведомом Смелянской энтомологической станции